

artistic institutions of the regions, professional performers, educational institutions, and listeners. The peculiarities of the composing, concert, organizer, cultural, and outreach activities were defined and characterized the most promising forms of representation of musical art – the festival.

Key words: Union of Composers, Transcarpathian, music life, festival, repertoire.

UDC 78.071.1(477)

PHENOMENON OF TRANSCARPATHIAN REGIONAL ORGANIZATION OF THE NATIONAL UNION OF COMPOSERS OF UKRAINE IN THE MUSIC LIFE OF THE REGION

Rosul Tetiana – PhD in Arts, Associate Professor,
the Department of archeology ethnology and cultural studies
Uzhhorod National University, Uzhhorod

The purpose of this article is to define the role of the Transcarpathian organization of the National Union of Composers of Ukraine in the music life of the region from its foundation till present time.

Research methodology. The methodology of the study lies in application of source studies, historical, cultural, and analytical methods enabling to find out the most up-to-date forms of representation of academic music of the local composers.

Results. The Transcarpathian organization of the National Union of Composers of Ukraine accumulated previously isolated trends of the Transcarpathian Region, which resulted in creation of a self-sufficient music organization having powerful influence onto development of the region's artistic life. As a creative association, it is aimed at usage of all possible and accessible form of music popularization: concerts, music studies, recording, competitions etc. Its achievements demonstrate not only positive quantitative dynamics of artistic events, but also creation of favourable conditions for realization of its members' creative potential, systematic work on renewal, development, and popularization of Transcarpathian composers, bringing up respect for the nation's own cultural traditions. Through the Union, leading musicians of Transcarpathia learn the modern Ukrainian repertoire and expand the horizons of their concert activity. Members of the organization keep taking part in jury of a number of all Ukrainian and international competitions, draw the attention of the public and of the state authorities onto the problems of functioning and development of the local music culture, and facilitate revitalization and popularization of the artistic legacy of the local coryphaei. Thus, the Transcarpathian organization of the National Union of Composers of Ukraine can be called a system-forming unit for the local music culture.

Novelty. For the first time, a generalizing study was carried out on the activity of a music organization, which appears to be a uniting and coordinating nexus between artistic institutions of the regions, professional performers, educational institutions, and listeners. The peculiarities of the composing, concert, organizer, cultural, and outreach activities were defined.

The practical significance. The practical value of the results of the study lies in the possibility to use them for preparation of generalizing studies on the history of the Ukrainian music culture.

Key words: Union of Composers, Transcarpathian, music life, festival, repertoire.

Надійшла до редакції 6.11.2018 р.

УДК 75.03+7.07-05(477.87)

**ТВОРЧА СПАДЩИНА ХУДОЖНИКА АНТОНА КАШШАЯ
У МУЗЕЯХ ДОНЕЧЧИНИ, ЛУГАНЩИНИ ТА КРИМУ**

Кашшай Олена Степанівна – аспірантка, кафедра образотворчого мистецтва,
Київський університет ім. Б. Грінченка, м. Київ
ORDIC 0000-0002-4546-7590
elenakashshai@gmail.com

Досліджується творча спадщина закарпатського художника Антона Кашшай у збірках художніх музеїв Донеччини, Луганщини та Криму, де зберігаються твори, що охоплюють головні періоди життя майстра та характеризуються високими естетичними якостями. Застосовуючи бібліографічний та загально-науковий методи дослідження, аналізується коло наукових праць, в яких висвітлюється факт переміщення полотен до музеїв Сходу України; встановлюються історія їх експонування, здійснюється спроба з'ясувати їх долю в колекціях музеїв, які нині знаходяться на непідконтрольних Україні територіях.

Ключові слова: Антон Кашшай, мистецтво Закарпаття, закарпатська художня школа, український живопис.

Постановка проблеми. Відомий український художник А. Кашшай (1921–1991 рр.) народився і все життя жив на Закарпатті. Він плідно працював у сфері живопису, створивши галерею пейзажних полотен, які гідно презентували закарпатську образотворчу школу в середині та другій пол. XX ст.

Твори митця вирізняються притаманною йому манерою, що характеризує його творчу особистість та помітно виділяє його малярство в контексті культурного середовища краю другої пол. ХХ ст. Талант майстра втілюється переважно у пейзажному жанрі, зокрема у зображенні карпатських краєвидів. Малюючи їх, він досягнув визначних успіхів і суттєво вплинув на загальний стан розвитку закарпатського живопису.

Оскільки в мистецтвознавчій науці вивчення художнього доробку А. Кашшая фактично лише започатковується, важливим є всебічне дослідження його творчості, яке б висвітлювало значення постаті маляра для мистецько-культурного життя Закарпаття та України загалом. Вивчення живописних досягнень майстра ускладнюється тим фактом, що сьогодні значний корпус його картин розпорошений між приватними колекціями та збірками художніх музеїв як в Україні, так і за кордоном. Крім цього, значний обсяг творів знаходиться у фондах музеїв Донеччини, Луганщини та Криму не підконтрольних нині Україні. Необхідність введення до наукового обігу всіх відомих робіт художника вимагає додаткових зусиль, спрямованих на їх пошук, визначення місцезнаходження та долі.

Творчість А. Кашшая розвивалася упродовж 1950-1980-х рр. Саме в той період художником створено значну галерею робіт, які представляли досягнення закарпатської живописної школи у широкому культурному середовищі, експонувалися на вітчизняних і закордонних виставках. Як результат, твори майстра потрапляли до фондів державних музеїв, а також у приватні збірки. Причому територія їх місцезнаходження є вражаючою. Виявляється, що його картини зберігаються у зібраннях майже всіх національних, обласних та багатьох краєзнавчих музеїв України.

Такому поширенню художнього спадку маляра сприяла його прижиттєва популярність, а також притаманна йому творча активність. Майстер писав легко та швидко, ніколи себе не повторюючи, чому сприяли враження від поїздок. Він часто подорожував, їздив на пленери в гори, де писав, зазвичай, багато етюдів. Результати цієї праці інтерпретував у майстерні, створюючи більш обдумані та виплекані роботи. Особливістю креативного процесу митця було те, що його етюдні та пленерні замальовки інколи мали характер завершених картин, які із задоволенням покупали колекціонери. Таким чином, шкала представлених у мистецьких зібраннях творів майстра доволі широка – від легких колірних начерків-етюдів до епічних програмних пейзажів.

Враховуючи творчу плідність А. Кашшая, слід зауважити, що значний ресурс часу у дослідженні відводиться пошуку наявних у відкритому та закритому доступі робіт митця, їх аналіз, долучення до інших картин для здійснення подальшого систематизування.

Сьогодні найбільша кількість творів художника знаходиться в колекціях музеїв Західної України, зокрема Закарпатському обласному художньому музеї ім. Й. Бокшая в Ужгороді зберігається 56 робіт. Другим за кількісним показником є Київ, де у Музеї сучасного образотворчого мистецтва України зберігається 30 робіт, у Національному художньому музеї України 11. Наступним є Запорізький обласний художній музеї, де знаходиться 7 полотен. Є картини маляра у фондах Дирекції художніх виставок Міністерства культури України і Дирекції виставок Національної Спілки художників України.

Важливий матеріал для дослідження творчості А. Кашшая надають експонати з фондів художніх музеїв Донецького і Луганського регіонів, а також Криму. Зокрема, пейзажі майстра різних років виконання знаходяться в музеях Донецька, Горлівки, Луганська, Краматорська, Маріуполя, а також у Криму, зокрема в Сімферополі та Севастополі.

Необхідно відмітити високий рівень полотен із вищезгаданих музейних колекцій. За якістю вони цілком дорівнюють тим, що зберігаються у столиці.

У радянські часи закупівлі до фондів музеїв здійснювалися державою цілеспрямовано – найкращі картини відбиралися з обласних, республіканських та всесоюзних виставок, що дозволяло музеям поповнювати власні фонди високоякісними витворами мистецтва. Не оминула ця культурна політика і музеї Сходу України, зібрання яких формувалися з особливою увагою, враховуючи важливість регіону для економічного становлення країни в післявоєнні роки.

Аналіз та систематизація художньої спадщини А. Кашшая з фондів музеїв Донеччини, Луганщини та Криму є важливою складовою дослідження творчості митця в контексті культурної ситуації в Україні другої пол. ХХ ст. Є потреба ввести роботи з означених колекцій в науковий обіг, долучити їх до вже досліджених полотен майстра, що допоможе сформувати цілісну картину про його розвиток. Крім цього, враховуючи високий рівень експонатів, вважається доцільним з'ясувати їх нинішню долю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема даного дослідження потребує виявлення джерел, які би свідчили про наявність полотен А. Кашшая у фондах художніх музеїв Донецької, Луганської областей та АР Крим, їх атрибуцію і долю. Оскільки творчість митця раніше системно не вивчалася,

постає питання про пошук матеріалів, які можуть підтвердити факт передачі його картин до вказаних колекцій, висвітлити хронологію їх пересування, показати їх життя в музейному просторі, а також підтвердити факт наявності робіт після 2014 р.

Головним джерелом інформації про картини А. Кашшай у вищезгаданих музейних збірках стали листи, отримані від керівництва художніх музеїв Донецька, Луганська, Горлівки, Краматорська, Маріуполя, Сімферополя та Севастополя у відповідь на запити. В листах детально описані наявні у фондах роботи художника, час їх надходження, інвентарні номери та відомості про те, звідки вони передані. Запити до музеїв регіону здійснені двічі – вперше у 2011 р., перед початком підготовки альбому «Антон Кашшай: Живопис» (2011 р.) [1]. Вдруге – наприкінці 2018 р. до художніх музеїв Донецька, Луганська, Горлівки, Сімферополя та Севастополя. Завдання другого запиту було пов'язано з необхідністю з'ясувати долю картин майстра в музеях на непідконтрольних нині Україні територіях. Отримані від установ листи послуговували фактологічним джерелом для здійснення подальшого дослідження творів митця в колекціях названих музеїв.

2003 р. у Донецькому художньому музеї була відкрита широкомасштабна виставка «Мистецтво Закарпаття у зібраннях музеїв Донеччини», на якій представлено великий масив живописних, скульптурних, графічних і декоративно-вжиткових творів закарпатських митців, що зберігаються у фондах музеїв регіону. Загалом 112 творів [3; 15]. По закінченні виставки видано каталог, в якому атрибутовані та науково описані роботи закарпатських майстрів з колекцій Донецького, Горлівського, Краматорського та Маріупольського музеїв – усього 138 творів, серед яких 9 робіт А. Кашшай [3; 16]. Співробітники музею ретельно дослідили історію надходження всіх творів майстра, детально описали їх експозиційну історію, зокрема розмістили інформацію про виставки, в яких вони брали участь до і після надходження до музею. До підготовки вказаного видання залучалися наукові співробітники Закарпатського обласного художнього музею ім. Й. Бокшай, Закарпатська обласна організація Національної Спілки художників України, Дирекція художніх виставок України, відомі закарпатські митці, серед яких один із корифеїв закарпатської школи Е. Контратович. Структура каталогу сформована за поіменним принципом: під кожним прізвищем художника розміщена інформація про нього і хронологічно наводяться матеріали про його роботи в музеях Донеччини. Вказані вихідні дані твору, виставки, в яких він брав участь, література про нього. Видання є унікальним документальним джерелом для дослідження творів закарпатських художників у регіоні, в якому розміщено безцінний фактологічний матеріал, необхідний для здійснення подальших розвідок творчості митців регіону, зокрема А. Кашшай.

Грунтовну роботу з вивчення власних фондів завжди проводив Луганський художній музей. Співробітниками музею публікували наукові статті, видавали каталоги виставок. Слід відмітити багаторічну наукову працю директора музею Л. Борщевської з систематизації колекції музею. Зокрема, чимало історіографічного матеріалу включено нею до дослідження про створення Луганського обласного художнього музею [2]. В праці детально описані етапи формування установи, вказані джерела надходжень творів, наведені нормативні документи, згідно яких відбувалися закупівлі та переміщення, надається характеристика отриманих експонатів. Автор вперше водить до наукового обігу матеріали з музейного архіву – листи, звіти та інші унікальні джерела, які свідчать про тогочасну політику країни щодо формування колекцій обласних музеїв. У дослідженні конкретний фактаж вплетений в тло загальної соціально-культурної та політичної ситуації СРСР різних часів. Спираючись на цей матеріал, можна глибше осягнути події навколо створення музею та зрозуміти, чому саме в музеї Донбасу та Луганська в 1950-ті роки потрапляли твори найвищої культурної вартості. Це в повній мірі стосується й творчості А. Кашшай та інших закарпатських художників, зокрема Й. Бокшай, В. Габди, Ю. Герца, Г. Глюка, високовартісні полотна яких отримані музеєм для зберігання.

Оскільки в дослідженні постає питання аналізу образотворчих якостей творів А. Кашшай в музеях Донеччини та Луганщини, доцільно відмітити вивчення творчості художника, здійснене відомим мистецтвознавцем Г. Островським в монографії «А. М. Кашшай» (1962 р.) [4]. Книга залишається сьогодні єдиною ґрунтовною мистецтвознавчою працею про доробок майстра періоду кінця 1940-х – початку 1960-х рр. і вийшла друком після гучного успіху закарпатців у 1950-х рр. на республіканських і всесоюзних виставках у Києві, Москві та прибалтійських республіках. Певна частина робіт А. Кашшай, що експонувалася на цих виставках, зробила його відомим в СРСР і потрапила згодом до музеїв Москви, Києва, а також Донеччини і Луганщини. Наприклад, одна із знакових картин художника «Ялинковий ліс» (1951 р.) після експонування в Москві передана до Луганського художнього музею.

Деякі аспекти творчості А. Кашшай досліджуються Г. Островським і в інших працях, присвячених образотворчому мистецтву Закарпаття, зокрема в книзі «Образотворче мистецтво Закарпаття» (1974 р.), де він охоплює майже 15-річний етап самостійної роботи малюра [5]. Автором

аналізуються такі твори художника, як «Околиця села» (1955 р.) із фондів Симферопольського художнього музею, «Після дощу» (1955 р.) із фондів Севастопольського художнього музею ім. М. Крощицького, «Похмурий день» (1959 р.) із Горлівського художнього музею, «Гора Пікуй» (1967 р.) із Донецького художнього музею та ін.

Найбільший обсяг зображального матеріалу знаходиться в альбомі «Антон Кашшай. Живопис», виданому родиною митця у 2011 р. до святкування 90-річчя від дня його народження [1]. На сторінках альбому вперше здійснюється спроба каталогізації творчої спадщини живописця. Оприлюднена значна кількість робіт та етюдів різних років (загалом понад 300), що дозволяє отримати уявлення про еволюцію образотворчої манери митця упродовж 1940-1980 рр. Фотографії картин, етюдів і малюнків надали художні музеї України, приватні колекціонери, аукціонні структури. Зокрема, до альбому увійшли фотографії робіт з художніх музеїв Донецька, Горлівки, Луганська, Краматорська, Маріуполя, Сімферополя і Севастополя.

Тож наявність образотворчого та фактичного матеріалу дозволяє виявити рівень і якість творів А. Кашшай в музеях Донеччини, Луганщини і Криму.

Мета статті – дослідити творчу спадщину А. Кашшай у збірках музеїв Донеччини, Луганщини та Криму як важливого підґрунтя для комплексного вивчення творчого доробку майстра.

Доцільним є й аналіз архівної, історіографічної інформації й низки наукових праць, спрямованих на висвітлення фактичного матеріалу щодо переміщення творів А. Кашшай до збірок художніх музеїв Донеччини, Луганщини і Криму; встановити історію експонування творів майстра в художніх музеях означених регіонів, проаналізувати бібліографічні дані про публікацію робіт художника з музеїв Донеччини, Луганщини та Криму в літературі, чи відомостей про них у науковій літературі та інших джерелах.

Виклад матеріалу дослідження. Найбільша колекція творів А. Кашшай в Донецькому краї перебуває у фондах Донецького художнього музею, який є важливим культурним осередком Сходу України. В ньому знаходиться майже 11 тис. од. живопису, графіки, скульптури та декоративно-ужиткових робіт майстрів з усієї України. Заснований 1939 р., він зберігає твори відомих українських, російських та європейських митців, а також твори мистецтва античності і ікони.

Колекція творів радянського періоду формувалася за рахунок надходжень із республіканських та всесоюзних художніх виставок, фондів державних музеїв СРСР та України, придбань музею та дарунків митців.

Як зазначається у виданні «Мистецтво Закарпаття у зібраннях музеїв Донеччини», найбільш вагомий внесок у комплектацію фондів зробило Міністерство культури України та Національна Спілка художників України [3; 6-7]. У цьому ж виданні наголошено, що «формування колекцій закарпатського мистецтва в краї почалося фактично з дня заснування музеїв: у Горлівському (з 1959 р.), у Донецькому (з 1960 р.), Краматорському (з 1967 р.). Дещо пізніше, у 1973 р., почалася складатися колекція Маріупольського краєзнавчого музею» [3; 8].

Нині у фондах цього музею знаходиться 5 робіт А. Кашшай:

- «Потічок», 1958 р., полотно, олія, 80x100; поступила у 1960 р. Сталінським (із 1962 р. Донецьким) обласним краєзнавчим музеєм, раніше – фонди ДХВУ МК УРСР;
- «Вечір», 1959 р., полотно, олія, 80x135; поступила у 1964 р. із Державного музею українського образотворчого мистецтва, нині НХМУ, раніше – фонди ДХВУ МК УРСР;
- «Гора Пікуй», 1967 р., полотно, олія, 104x120; поступила у 1969 р. із фондів ДХВУ МК УРСР;
- «Бабине літо», 1972 р., полотно, темпера, 120x140; поступила у 1982 р. із фондів ДХВУ МК УРСР;
- «Мости», 1977 р., полотно, олія, 112x118; поступила у 1980 р. ДВ СХУ.

Указані полотна являють еволюцію творчої манери художника, яка відбувалася упродовж тривалого часу. Наприклад, «Потічок» (1958 р.) демонструє реалістичний етап у роботі майстра кінця 1950-х, коли він переважно писав скромні ліричні пейзажі Закарпаття в м'якій тональній переливчастій гаммі [5; 137]. Більшість творів цього етапу є результатом пленерної роботи. «Потічок» написаний легко, а la prima, в ньому досліджується атмосфера і холодне весняне повітря, його вплив на колірну гаму.

Пейзаж «Вечір», намальований роком пізніше, є результатом зовсім інших пошуків. Художник відходить від скромних натурних ландшафтів та створює епічний пейзаж із жанровим елементом, який буде за допомогою сферичних площин і закруглених панорамних ліній горизонту для посилення ефекту вселенського масштабу. Майстер застосовує прийом фронтальної багатопланової композиції, яку досліджував в його творчості Г. Островський [5; 154]. Загальне образне рішення

роботи з її панорамною композицією і ліричним емоційним станом, тонке колірне, досить ефектне рішення робить її ознакою нового етапу творчості митця.

Програмою можна вважати картину «Гора Пікуй» (1967 р.). При її створенні творча манера художника зазнала кардинальних змін. Замість скромних тихих куточків природи, виконаних у делікатних тональних гамах, з'являються радісні і гучні за кольором пейзажі, вирішені з використанням «ризикованих точок зору та ракурсів» [5; 193]. Майстер експериментує з ракурсами, які несподівано розгортає алогічно, а також з точкою зору, яка одночасно низька і висока, і з контрастними кольорами. Як відмічає Г. Островський, маляр «шукає колір не стільки як засіб передачі тих чи інших предметів, а як носій емоційно виразності» [5; 193]. І далі: «...пише він.. дуже декоративно, легко, енергійно, узагальнює сміливо і впевнено, і його картини звучать дзвінко і пісенно...» [5; 193].

Наступне полотно – «Бабине літо» (1972 р.) – є феєричним фіналом формальних пошуків, спрямованих на винайдення нових образотворчих прийомів, коли реалістичні засоби залишилися у минулому. Перед глядачем предстає епічний художній твір, побудований за принципу фронтальної багатопланової композиції. Майстер повністю змінює свою попередню концепцію. Раніше така побудова була виправдана бажанням розгорнути сюжет від ближнього до дальнього плану, зосередивши погляд скоріше на дальніх, майже безкрайніх планах. Тепер все навпаки: композиція вибудовується на передньому плані, вона закрита від світу високими горами на задньому плані. Погляд рухається по колу – від трьох жовтих дерев і річки на першому плані на другий план, де нагромадженні сферичні гори; потім у небо і знову повертається на передній план, де і зосереджено всю увагу митця. І лише тоді тут можна побачити луг, дерев, ліс, хати, коней, що пасуться. Робота вражає довершеністю і чіткістю обраних засобів. Вона є однією з окрас цього періоду.

У Донецькому художньому музеї знаходиться також взірць промислово-урбаністичного стилю художника – робота «Мости» (1977 р.), яка є трансформацією соціалістичного реалізму. Майстер частково застосовує в ній свою улюблену фронтальну композицію та обирає такі образотворчі засоби, що перетворюють промисловий пейзаж скоріше на зображення структур якихось кубічних кристалів. Зосереджуючи увагу на елементах мостів та будівельній техніці, він застосовує чіткі геометричні форми та стрімкі лінії, де вертикалі домінують над горизонталями. Це враження підкреслює незвична холодна блакитно-фіолетова гамма, за допомогою якої живописець вимальовує морозний день і сніг.

Після подій 2014 р. скарги Донецького художнього музею разом із творами А. Кашшая залишилися на території, непідконтрольній нині Україні. Як зазначалося в українських медіа, попереднє керівництво музею не спромоглося евакуювати фонди на територію України, і нині музей продовжує свою роботу в Донецьку. У жовтні 2018 р. до керівництва цього музею відправлено запит стосовно долі творів художника з його колекції. Майже відразу отримано розгорнуту відповідь від керівництва з детальним описом вхідних даних картин і підтверджено їх наявність у фондах.

Горлівський художній музей є всесвітньо відомим завдяки полотнам М. Реріха та цінних творів майстрів українського мистецтва, зокрема М. Глуценка, С. Шишка, В. Зарецького, С. Григор'єва й ін. З дня його відкриття у 1959 р. він регулярно поповнювався експонатами. У фондах музею також зберігаються твори закарпатських художників, зокрема, А. Кашшая, а саме:

- «Похмурий день», 1959 р., полотно, олія, 85x120; поступила у 1964 р. ДХВУ МК УРСР;
- «Свіжий день», 1963 р., полотно, олія, 79,5x99; дані про передачу відсутні.

Картина «Похмурий день» брала участь у виставці «Радянська Україна», що експонувалася 1960 р. у Москві, Києві та Ризі, про що є свідчення у виданні «Мистецтво Закарпаття у зібраннях музеїв Донеччини» [3; 16]. Г. Островський вважав цю роботу надзвичайно складною за живописним завданням. Аналізуючи ефекти контрастного співвідношення важких свинцевих хмар і яскравого сонця, він відмічав не характерне для творчості митця драматичне протиставлення, які він вважав результатом активних пошуків і намагання розширити межі реалістичного погляду. Робота справляє незвичне враження ще й тому, що в ній поєднуються декілька протилежних манер: реалістична і формальна.

2014 р. Горлівський художній музей також опинився на непідконтрольній Україні території. Нині на сторінках інтернет-ресурсів і в інтернет-новинах можна отримати обмежену інформацію про виставкову діяльність, яку здійснює музей і навіть подивитися 3D версію його експозиції, але час її створення невідомий. Спроби отримати відомості про стан та долю творів художника з його фондів на поточний момент виявилися невдалими.

Луганський художній музей є одним із найстарших в Україні. Започаткований у 1920 р., він неодноразово реформувався і відкрився для відвідувачів у 1951 р. Історія формування колекції музею детально викладена Л. Борщевською в її праці «Історія створення Луганського обласного художнього

музею і його колекції» [2]. Автор, висвітлюючи джерела надходжень творів до колекції музею, детально характеризує загальні для регіону шляхи переміщення творів – із центральних музеїв і фондів до краю. Вона зазначає, що основи зібрання музеїв започатковували експонати, передані з фондів тимчасового зберігання київських музеїв [2; 366]. Також продовжує: «...Доповнювали професійно відібране мистецьке зібрання твори українських радянських художників, що надійшли ...з фондів Дирекції художніх виставок України» [3; 368]. У виданні «Мистецтво Закарпаття у зібраннях музеїв Донеччини» відмічається, що «формування колекцій закарпатського мистецтва в краї почалося фактично з дня заснування музеїв. І хоча музеї Донеччини та Луганщини – окремі установи, роботи до них потрапляли часто з одних джерел.

Луганський художній музей завжди здійснював активну наукову і виставкову роботу. У 2011 р. музей проводив ювілейну виставку «Живопис України ХІХ–ХХ ст. Кращі твори музею», присвячену 20-й річниці державної незалежності України. На виставці були представлені етапи розвитку українського мистецтва за періодами, школами, видатними персоналіями. Оскільки в колекції музею знаходяться твори закарпатських художників, окремо презентована закарпатська школа образотворчого мистецтва, тим більш, що ювілей співпав з ювілеями А. Ерделі, Й. Бокшая та А. Кашшая.

У Луганському художньому музеї зберігаються три роботи А. Кашшая:

- «Словий ліс», 1951 р., полотно, олія; 88 x 109; поступила у 1951 р. із фондів ДХВУ;
- «Воловецькі полонини», 1958, полотно, олія; 130x150; поступила у 1962 р. із фондів ДХВУ;
- «Гуцульщина», 1987 р., полотно, олія; 120 x 110; поступила у 1989 р. із фондів ДВ СХУ;

Полотно «Словий ліс» (1951 р.) є твором широко знаним: воно було серед тих чотирьох картин, які А. Кашшая представив у Києві на республіканській виставці 1951 р., потім у Москві під час Декади українського мистецтва та літератури, а згодом ще й у Ризі. Успіх експонованих робіт, зокрема зазначеної, перебільшив усі очікування. Про них схвально писали критики, високо оцінила Т. Яблонська [1; 16]. Ці твори, серед яких також і «Словий ліс», зробили художника відомим.

Картина написана під впливом Й. Бакшая, манера якого відчувається у багатьох зображальних елементах: панорамна композиція з ретельно прописаним переднім планом, увага до деталей, дрібний мазок та ін. Увага сконцентрована на передньому плані, де знаходяться яскраві плями сонячних променів. Але саме в цій роботі відчувається перехід до знаменитого типу епічного пейзажу А. Кашшая.

Керівництво Луганського художнього музею відреагувало на запит стосовно творів художника і їх теперішньої долі. У жовтні 2018 р. музеєм надано вичерпну інформацію стосовно вхідних даних картин, а також підтверджено їх наявність у фондах.

У Симферопольському художньому музеї зберігається одна робота А. Кашшая: «Околиця села», 1955 р., полотно, олія, 60x80; поступила з ДХВП МК УРСР 1959 р. Фотографія цього твору розміщена в монографії Г. Островського «Антон Кашшая» [1; 62] і являє собою пейзаж з елементом жанру. У фронтальній композиції з чітко визначеними горизонтальними паралелями увага зосереджена на першому плані, де зображено художника і групу дітей, що за ним спостерігають. Полотно побудовано послідовно – за першим планом, лінійно відділеним вузькою стрічкою річки, зображено другий план з берегом і деревами, третій – з хатками, далі щільна стіна гір і світла хмара, завдяки якій увага знову повертається на перший план. Полотно сконструйовано за принципом авансцени, де фігурки людей максимально наближені до глядача, наче запрошуючи насолодитися зимовим пейзажем поза ними.

Севастопольський художній музей ім. М. Крошицького формувався у 1960-1980-х рр. Завдячуючи цілеспрямованому державному субсидуванню музей отримав можливість сформувати свою збірку цікавими витворами мистецтва. Зокрема, в його колекції зберігається три полотна митця:

- «Після дощу», 1955 р., полотно, олія, 99,5x159,5; поступила у 1961 р. із ДХВУ МК УРСР;
- «Похмурий день», 1963 р., полотно, олія, 70x110; поступила у 1967 р. із ДХВУ МК УРСР;
- «Засніжені поля», 1974 р., полотно, олія, 100x110; поступила у 1978 р. із ДВ СХУ.

Серед інших особливої уваги заслуговує робота «Засніжені поля», що являє собою майже довершений взірць формального живописно-пластичного етапу творчості майстра, характерного для 1970-х. У той період художник остаточно відійшов від реалізму та створював панорамні епічно-узагальнені пейзажі.

У жовтні 2018 р. музей відповів на запит стосовно долі картин А. Кашшая і підтвердив їх наявність у фондах.

Висновки. З'ясовано, що у збірках художніх музеїв Донеччини, Луганщини та Криму знаходиться значна галерея робіт А. Кашшая, що презентує головні етапи його творчого життя і вирізняється винятковою естетичною цінністю. Проаналізовано архівні, історіографічні та наукові джерела, в яких наводяться факти про переміщення картин художника до музеїв Сходу України; встановлюються історія їх експонування, вказуються дані про їх публікацію.

Оскільки залучення творів із фондів означених музеїв до наукового обігу є важливим підґрунтям для комплексного вивчення мистецького доробку маляра, здійснюється пошук мистецтвознавчих праць, в яких вказані картини описуються та аналізуються.

Особлива увага приділяється питанню долі картин митця в музеях Сходу України, які нині знаходяться на непідконтрольній Україні території. Зокрема йдеться про збірки музеїв Донецька, Луганська, Горлівки, Сімферополя та Севастополя. В результаті листування з керівництвом цих установ на кінець 2018 р. співробітниками підтверджено факт наявності всіх картин А. Кашшай у фондах музеїв, окрім Горлівського, з яким контакт встановити поки не вдалося. Огляд медіа-джерел дозволяє констатувати той факт, що музей в Горлівці здійснює свою роботу в нових для нього умовах. Тож будуть продовжуватися спроби зв'язатися з музеєм та з'ясувати долю робіт художника в його колекції.

Перспективи подальших досліджень автор бачить у введенні до наукового обігу творів А. Кашшай з колекцій художніх музеїв названих територій, в їх залученні для подальшого наукового дослідження.

Список використаної літератури

1. Антон Кашшай. Живопис : *альбом* / уклад. О. С. Кашшай, Л. І. Біксей. Ужгород : ТОВ «ІВА», 2011. 248 с.
2. Борщенко Л. М. Історія створення Луганського обласного художнього музею і його колекції. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2006. Вип. 3. С. 356–380.
3. Мистецтво Закарпаття у зібраннях музеїв Донеччини. Живопис, скульптура, графіка, декоративно-прикладне мистецтво : *каталог*. Донецьк, 2003. 80 с.
4. Островский Г. С. Антон Михайлович Кашшай. М. : Сов. художник, 1962. 80 с.
5. Островський Г. С. Образотворче мистецтво Закарпаття. Київ : Мистецтво, 1974. 200 с.

References

1. Anton Kashshay. Zhivopis : *albom* / uklad. O. S. Kashshay, L. I. Biksey. Uzhgorod : TOV «IVA», 2011. 248 s.
2. Borschenko L. M. Istoriya stvorenniya Luganskogo oblasnogo hudozhnogo muzeyu i yogo kolektsiyi. *Hudozhnya kultura. Aktualni problemi*. 2006. Vyp. 3. S. 356–380.
3. Mistetstvo Zakarpattya u zibrannyah muzeyiv Donechchini. Zhivopis, skulptura, grafika, dekarativno-prikladne mistetstvo : *katalog*. Donetsk, 2003. 80 s.
4. Ostrovskiy G. S. Anton Mihaylovich Kashshay. M. : Sovetskiy hudozhnik, 1962. 80 s.
5. Ostrovskiy G. S. Obrazotvorche mistetstvo Zakarpattya. Kiyv : Mistetstvo, 1974. 200 s.

ТВОРЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ХУДОЖНИКА АНТОНА КАШШАЯ В МУЗЕЯХ ДОНЕЦКОЙ, ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТЕЙ И КРЫМА

Кашшай Елена Степановна – аспірантка, кафедра образотворчого мистецтва, Київський університет ім. Б. Грінченка, г. Київ

Исследуется творческое наследие закарпатского художника Антона Кашшай в собраниях художественных музеев Донецкой, Луганской областей, а также АР Крым, где находятся работы, охватывающие главные периоды жизни мастера и характеризующиеся высокими эстетическими качествами. Опираясь на биографический и общенаучный методы исследования, анализируются научные работы, в которых освещается факт перемещения полотен в музеи Востока Украины, устанавливается история их экспонирования, осуществляется попытка выяснить их судьбу в коллекциях музеев, которые находятся сегодня на неподконтрольных Украине территориях.

Ключові слова: Антон Кашшай, искусство Закарпаття, закарпатская художественная школа, украинская живопись.

CULTURAL HERITAGE OF ARTIST ANTON KASHAYA IN MUSEUMS OF DONETSK, LUGANSK AND CRIMEA

Kashshay Olena – Chair of Fine Art Department
Art Institute, Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv

The research is conducted on the artwork of Anton Kashshay, a painter from Western Ukraine, that is a part of the collections in museums of Donetsk and Lugansk Regions and the Crimea. These collections contain paintings that cover important periods of the life of the artist and exhibit high aesthetic qualities. Using biographical and general science research methods, the research analyzes the paintings, uncovers the history of their transfer to the museums of the Eastern Ukraine, and ascertains the history of their exhibition. The research will also assess the destiny of these paintings in collections of the museums that are in territories that are not under control of Ukraine.

Key words: Anton Kashshay, Transcarpathian Art, Transcarpathian Art School, Ukrainian painting.

UDC 75.03+7.07-05(477.87)

CULTURAL HERITAGE OF ARTIST ANTON KASHSHAY IN MUSEUMS OF
DONETSK, LUGANSK AND CRIMEAKashshay Olena – Chair of Fine Art Department
Art Institute, Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv

The research is conducted on the artwork of Anton Kashshay, a painter from Western Ukraine, that is a part of the collections in museums of Donetsk and Lugansk Regions and the Crimea. These collections contain paintings that cover important periods of the life of the artist and exhibit high aesthetic qualities.

Research methodology. Using biographical and general science research methods, the research analyzes the paintings, uncovers the history of their transfer to the museums of the Eastern Ukraine, and ascertains the history of their exhibition.

Result. The paper explores the destiny of the artist's heritage in collections of museums in the Donetsk, Lugansk and Crimean regions. Due to the state policy of forming collections of region museums, which was introduced in the Soviet times, there are significant works of the artist's canvases there now. As the military situation has been continuing, special attention is focused on the current location of works and newest information about them. Also, special attention is paid to the analysis of the artistic qualities of the works.

Novelty. The novelty consists in introducing into the scientific field of new artist's canvases and positions of source base. Besides they are studied and systematized.

The practical significance. The research is assessing the destiny of Anton Kashshay's paintings in collections of the museums that are in territories that are not under control of Ukraine.

Key words: Anton Kashshay, Transcarpathian Art, Transcarpathian Art School, Ukrainian painting.

Надійшла до редакції 2.11.2018 р.

УДК 7.071.1+097

ОБРАЗ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ЕКСЛІБРИСІ БОРИСА РОМАНОВА

Тупік Віктор Олександрович – аспірант Київського
Університету ім. Б. Грінченка
tvo.creator@gmail.com
ORCID 0000-0001-7977-4567

Шевченкіана – одна з провідних тем сучасної української екслібристики, до якої звертається сьогодні чимало митців. Твори Т. Шевченка надихають не одне покоління, а його образ став символом боротьби українського народу. Дана стаття дає огляд частини творчого доробку Б. Романова, а саме зображення образу Т. Шевченка у книжковому знаку. Увага приділяється виявленню стилістичного пошуку і визначенню творчого задуму автора при розкритті жанрової специфіки. На ґрунті вивченої літератури і натурного обстеження екслібрисів розкривається характер творчого почерку автора і прослідковуються художні особливості у мистецтві малої книжкової графіки.

Ключові слова: екслібрис, книжковий знак, Шевченкіана, творчий доробок, графіка малих форм.

Постановка проблеми. Монументальна постать великого Кобзаря, знайома кожному українцю, а також і широко за межами нашої Батьківщини. Практично у всіх бібліотеках для поціновувача української класичної літератури знайдеться не один примірник творів Т. Шевченка. А наявність екслібриса для такої бібліотеки є актуальним аспектом. Любов людей до творчості Кобзаря, а саме його літературних творів, – ставить перед художником завдання створити відповідний образ, що прикрасить такий примірник власним знаком його володаря. Одним із багатьох митців, що зверталися до творчості Т. Шевченка є Борис Романов, майстер екслібрису.

Актуальність дослідження полягає у виявленні шевченкіани, як однієї з провідних тем сучасного українського книжкового знаку. Особливий інтерес викликає колекція екслібрисів, присвячених Б. Романовим безпосередньо художнім творам та постаті Т. Шевченка.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізуючи літературні джерела та періодичні видання, слід відзначити, що доробок Б. Романова, а саме його книжкових знаків, досі не був предметом спеціального дослідження. Більшість статей публіцистичного змісту подають лише короткі біографічні дані, або присвячені виставкам митця, що значно ускладнює висвітлення проблеми. Увага здебільшого присвячена шевченкіані Б. Романова. Серед них найбільший науковий інтерес для дослідження становлять публікації П. Нестеренка [3, 4]. Варто зазначити, що окремі питання творчості майстра вивчали О. Абраменко [1], Т. Забирко [2], О. Петренко [5], Н. Покормяко